

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МИКОЛАЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Засновано у 1999 р.

№ 1 (56)
лютий 2017

Внесено до Переліку фахових видань України
(наказ МОН України від 29.12.2014 р. № 1528)

Миколаїв
МНУ імені В. О. Сухомлинського
2017

Рекомендовано до друку рішенням наукової ради
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 4 від 20 лютого 2017 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Валерій БУДАК доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; голова редакційної колегії;
Тетяна СТЕПАНОВА доктор педагогічних наук, професор, головний редактор;
Ірина КАРДАШ кандидат педагогічних наук, доцент, відповідальний секретар.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

- Валерій БИКОВ доктор технічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України;
Володимир ГЛАДИШЕВ доктор педагогічних наук, професор Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського;
Микола ЄВТУХ доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення вищої освіти НАПН України;
Василь КРЕМЕНЬ Президент НАПН України, академік НАН України, дійсний член НАПН України, Президент Товариства «Знання» України;
Володимир ЛУГОВИЙ дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, перший віцепрезидент НАПН України;
Олександр ЛЯШЕНКО дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік-секретар Відділення загальної середньої освіти НАПН України;
Нелля НИЧКАЛО доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення педагогіки та психології професійної освіти НАПН України;
Олександра САВЧЕНКО головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, радник президента НАПН України, дійсний член НАПН України;
Анатолій СИТЧЕНКО доктор педагогічних наук, професор Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського;
Ольга СУХОМЛИНСЬКА академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;
Олена ТРИФОНОВА доктор педагогічних наук, професор Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського;
Мухіддін ХАЙРУДДІНОВ доктор педагогічних наук, професор Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Лариса ЗДАНЕВИЧ доктор педагогічних наук, професор (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія);
Василь ШУЛЯР доктор педагогічних наук, доцент (Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти).

Н 34 **Науковий вісник** Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. проф. Тетяни Степанової. – № 1 (56), лютий 2017. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – 264 с.

ISSN 2518-7813

У збірнику наукових праць розміщено статті з актуальних проблем педагогічної науки. Зокрема розглянуто питання теорії та методики навчання дисциплін освітніх галузей. Автори особливу увагу звертають на процес виховання та навчання, інноваційні технології в освіті, особливості формування компетентності, проблеми початкової школи тощо.

Видання адресовано науковцям, педагогам, учителям-методистам, студентам педагогічних спеціальностей.

УДК 37
ББК 74

ISSN 2518-7813

© Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського, 2017

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1 ПЕДАГОГІКА

<i>Адиле БЕКИРОВА</i>	Будущий учитель начальных классов как субъект учебной деятельности	9
<i>Галина БЛОКОНЬ</i>	Еволюція поглядів на проблему гуманізації виховного процесу у вищих навчальних закладах: історико-педагогічний аспект	17
<i>Марія БІЛЯНСЬКА, Ольга ЯРОШЕНКО</i>	Компоненти та рівні готовності студентів до організації еколого-педагогічної діяльності: теоретичний аспект	21
<i>Альона БОВТ</i>	Особливості процесу формування естетичного сприйняття навколишньої дійсності в учнівської молоді XXI ст.	26
<i>Тетяна БОЖОК</i>	Проблеми розвитку емоційної сфери підлітків засобами музичного мистецтва	31
<i>Анастасія ВАРЕНИЧЕНКО</i>	Структурні компоненти професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування екологічної культури	36
<i>Анна ВЕНГЕР</i>	Соціально-психологічна модель фахівця із соціальної роботи	39
<i>Ірина ГАВРАН</i>	Діагностика рівнів сформованості критерію «міри прояву активного навчально-пізнавального ставлення до диригентсько-хорової діяльності» педагогічної емпатії майбутніх учителів музики	44
<i>Оксана ГЛУЩУК</i>	Кінотеатри як модерні заклади культурно-просвітницької діяльності населення Волині кінця XIX – першої третини XX століття	50
<i>Надія ДОВГАНЬ</i>	Функціональний тренінг як форма позааудиторної спортивно-масової роботи у вищому навчальному закладі	55
<i>Тетяна ДУДКА</i>	Дефінітивні аспекти дослідження проблеми екскурсій в історико-педагогічному вимірі XIX–XXI ст.	61
<i>Ельвіра ЗАРЕДІНОВА</i>	Парадигмальні засади формування соціокультурних цінностей особистості у ВНЗ	66
<i>Ганна ЗЕРКАЛІНА</i>	Комунікативна культура сучасного викладача	71
<i>Александр КИРИЧЕНКО</i>	Новые доктрины и концепции образовательной деятельности: приглашение к дискуссии	75
<i>Алла КОЗИР, Елеонора КУЧМЕНКО</i>	Педагогічна складова безперервної освіти викладача мистецьких дисциплін	80
<i>Вікторія КОРНЕЩУК, Марина ВОЛОШЕНКО</i>	Здоровий спосіб життя в аспекті професійної підготовки соціальних працівників	85

Віктор КОРОЛЕНКО

Роль сім'ї в процесі морального виховання школярів 89

Lada LICHMAN

Guidance manual for the practice of building foreign linguistic competence
in the higher school of Ukraine: textbooks, manuals, programs 94

Роман МИХАЦЬ

Просвітницький дискурс професійного українського
театру Галичини 98

Валентина МІШЕДЧЕНКО

Структурні компоненти формування музично-педагогічної
культури майбутніх учителів початкових класів і музики 103

Олександр МОЗОЛЕВ

Актуальні проблеми взаємодії органів управління розвитком
освіти у сфері фізичної культури і спорту з громадськими
організаціями в Україні 107

Дмитро МОСІН

Рефлексія – як один із головних чинників індивідуальності
майбутнього вчителя музичного мистецтва 112

Ірина ПАРФЕНТЬЄВА, Валентина КРИВА

Етимологія поняття «компетенція» 115

Ірина ПАРФЕНТЬЄВА, Катерина МАТВІЙЧУК

Компетентність як основа фахового зростання
кваліфікованого фахівця 119

Віра ПЕТЛЯЄВА

Формування моральної культури майбутнього вчителя
іноземних мов на заняттях з іноземної мови 124

Сніжана РОЩІНА

Інноваційні підходи щодо створення здоров'язберігаючого
освітнього простору для студентів спеціальності «Спорт»
НУК імені адмірала Макарова 127

Анатолій СИТЧЕНКО

Актуальність методичної концепції О. К. Дорошкевича 131

Ірина СЛЯТИНА

Основні напрями взаємодії школи і сім'ї
в музично-естетичному вихованні підлітків 136

Тетяна СТЕПАНОВА

Феномен «передшкільна освіта» з позиції системного підходу 140

Лі ЦЗЯЦІ

Структурні компоненти формування художньо-проектних
умінь майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі
вивчення фахових дисциплін 144

Юрій ШЕВЧЕНКО

Шляхи вдосконалення процесу професійної підготовки
студентів факультетів мистецтв до керівництва
музично-інструментальних колективів 149

Олександра ШЛИЧЕК, Андрій ПЕТРОВ

Фактори попередження деформацій правової свідомості молоді 153

Інна ШОРОБУРА, Інна РАШИНА

Гуманізація освіти в контексті професійної підготовки
сучасного вчителя початкової школи 158

Яо ЯМІН

Теоретичний аналіз структури самоорганізації навчального
простору майбутніх учителів музики 162

Олена ЯРОВА

Початкова освіта в Євросоюзі як предмет дослідження
в українській педагогічній компаративістиці 167

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

<i>Людмила АРИСТОВА</i>	Методичні засади підготовки майбутніх учителів до патріотичного виховання учнів 5-х класів на уроках музичного мистецтва	174
<i>Людмила АРИСТОВА, Інна МУСТЯЦА</i>	Розвиток чуття ритму на уроках музичного мистецтва в початковій школі	180
<i>Наталія БАБИЧ</i>	Стан сформованості комунікативного потенціалу старших дошкільників з порушеннями зору, інтелекту та при поєднанні цих порушень	183
<i>Світлана БІЛОУС</i>	Мета і зміст навчання майбутніх філологів англійського усного монологічного персуазивного мовлення	189
<i>Алла БОГУШ, Ірина ПОПОВА</i>	Вихідні рівні розвитку образного мовлення дітей передшкільного віку засобами художньої літератури	194
<i>Олена БОЖКО</i>	Метод вправ у формуванні текстотвірних умінь учнів 9 класу (на матеріалі складносурядних речень)	198
<i>Юлія БОНДАРЕНКО</i>	Вивчення особливостей мотиваційно-емоційної сфери у дошкільників зі зниженим зором у процесі музичної діяльності	203
<i>Олег ВЕРТЕЛЕЦЬКИЙ, В'ячеслав БОГАТИР</i>	Використання народних, рухливих і спортивних ігор на уроках фізичної культури як засіб здоров'язбереження школярів	210
<i>Мар'яна КОГУЧ</i>	Основні аспекти та особливості вивчення німецької мови як другої іноземної у вищому аграрному навчальному закладі I-II рівня акредитації	214
<i>Александр КОЗУБЕНКО, Владимир ПИЛЬНЕНЬКИЙ</i>	Применение компьютерных технологий на лабораторных занятиях по биомеханике	219
<i>Валентина КУРІЛОВА, Микола БОРСУК</i>	Візуалізація в тренувальному процесі майбутніх учителів фізичної культури	222
<i>Валентина МЕЛАШ</i>	Випереджаюча екологічна освіта для сталого розвитку суспільства: теорія та практика	225
<i>Ольга МХИТАРЯН, Діана ФІЛЬ</i>	Теоретичні аспекти підготовки студентів до навчально-корекційної роботи засобами вивчення сучасного фентезі	229
<i>Лілія РУСКУЛІС</i>	Технологія формування дистанційних навчальних модулів під час засвоєння дисципліни «Методика української мови» майбутніми вчителями української мови	234
<i>Анатолій ТІХОМІРОВ, Георгій УСАТЮК</i>	Спортивне орієнтування як засіб фізичної підготовки студентів	240
<i>Чень ХАНЬ</i>	Художньо-образне сприймання творів мистецтва як основа розвитку майбутніх викладачів вокалу	244
<i>Людмила ХОХЛОВА</i>	Особливості практичної реалізації здоров'язберігаючого напрямку в сучасній системі фізичного виховання школярів	248
<i>Олена ШЕСТЕЛЬ</i>	Формування загальнокультурної компетентності студентів напряму підготовки «Туризм» у процесі вивчення дисципліни «Світова художня культура»	252
<i>Роксолана ШПІЦА</i>	Методика формування мистецьких знань учнів 7-8 класів	256
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ		261

CONTENTS

CHAPTER 1 PEDAGOGY

<i>Adile BEKIROVA</i>	As an actor of the learning process	9
<i>Halyna BILOKON'</i>	The evolution of the problem of humanization of educational process in higher education: historical and pedagogical aspect	17
<i>Mariya BILYANSKA, Olga YAROSHENKO</i>	The components and levels of students' readiness to organize ecology-pedagogical activity: theoretical aspect	21
<i>Alona BOVT</i>	Features of formation process of aesthetic perception of reality by pupils in the XXI century	26
<i>Tatiana BOZHOK</i>	Problems of development of emotional sphere of teenagers by facilities of musical art	31
<i>Anastasiia VARENYCHENKO</i>	Structural components training of future elementary school teacher to formation of ecological culture	36
<i>Anna WENGER</i>	Socio-psychological model of specialist social work	39
<i>Irina GAVRAN</i>	Diagnosis levels formation criterion «extent of manifestation of an active educational and cognitive attitude toward conducting choral activities» teaching empathy future teachers of music	44
<i>Oksana GLUSHCHUK</i>	Cinemas as modern facilities cultural and educational life population of Volyn late XIX – first third of the twentieth century	50
<i>Nadia DOVGAN</i>	Functional training as a form extracurricular sports work in higher educational institutions	55
<i>Tatyana DUDKA</i>	Construction definitive aspects of research excursions into historical and pedagogical dimension of the XIX–XXI centuries	61
<i>Elvira ZAREDINOVA</i>	Paradigm foundations of personal sociocultural values formation at higher educational establishments	66
<i>Hanna ZERKALINA</i>	Communicative culture of the modern teacher	71
<i>Aleksandr KIRICHENKO</i>	A new doctrines and concepts of educational activities: invitation to discussion	75
<i>Alla KOZYR, Eleonora KUCHMENKO</i>	Pedagogical component of continuous education of teachers in the field of art	80
<i>Victoriia KORNESHCHUK, Maryna VOLOSHENKO</i>	Healthy way of life in the context of professional training of social workers	85
<i>Victor KROLENKO</i>	Family's role in the process of a moral upbringing of children of school age	89

Lada LICHMAN	Guidance manual for the practice of building foreign linguistic competence in the higher school of Ukraine: textbooks, manuals, programs	94
Roman MYHATS	Enlightenment discourse Ukrainian professional theater Galicia	98
Valentyna MISHEDCHENKO	The structural components of the formation of musical-pedagogical culture of teachers of primary school and music are identified	103
Oleksandr MOZOLEV	Topical issues of interaction of the management bodies for development of education in the sphere of physical culture and sport with civil organizations in Ukraine	107
Dmytro MOSIN	Reflection – as one of the main factors of individuality of the future teachers of musical art	112
Iryna PARFENTYEVA, Valentyna KRYVA	Etymology concept of «competence»	115
Iryna PARFENTYEVA, Ekaterina MATVIYCHUK	Competence as the basis professional growth of qualified professionals	119
Vera PETLIAIEVA	The formation of moral culture of future foreign languages teachers	124
Sneghana ROSHCINA	Innovative approaches to creation health-educational space for students majoring in «sport» NUS admiral Makarov	127
Anatolii SYTCHENKO	The relevancy of methodological ideas of O. K. Doroshkevych	131
Irina SLYATINA	Main directions of cooperation between school and family in musical and aesthetic education of adolescents	136
Tetyana STEPANOVA	The phenomenon of preschool education from the point of view of the system approach	140
Li JIAQI	Structural components of developing artistic and project skills of future musical art teachers in the process of learning professionally-oriented disciples	144
Yuriy SHEVCHENKO	The ways of improvement of process of professional training of students of the departments of arts to the leadership of the musical and instrumental ensembles	149
Aleksandra SHLICHEK, Andre IPETROV	Factors prevention strains of right mind	153
Inna SHOROBURA Inna RASHYNA	Humanization of education in the context of professional training of the modern primary school teacher	158
Yao YAMIN	Theoretical analysis of the structure of self-organization of training space for future pedagogues-musicians	162
Olena YAROVA	Primary education in the European Union as subject of Ukrainian comparative studies	167

CHAPTER 2 METHODS OF EDUCATION

Liudmyla ARYSTOVA	<i>Methodical bases of training future teachers to patriotic education of students in school 5th classes' art lessons of musical</i>	174
-------------------	--	-----

<i>Liudmyla ARYSTOVA, Inna MUSTYATSA</i>	The development of rhythm sense on musical art lessons at primary school	180
<i>Nataliia BABYCH</i>	The maturity state of communicative potential of preschoolers with visual and mental violations, and with their conjunction	183
<i>Svitlana BILOUS</i>	The goal and content of teaching English language persuasive speaking to philology majors	189
<i>Alla BOGUSH, Iryna POPOVA</i>	Baseline levels of development of preschool-aged children's imagery speech by means of belletristic literature	194
<i>Olena BOZHKO</i>	The method of exercises in the forming of the text-forming skills of the 9th form students (on the material of the compound sentences)	198
<i>Yuliya BONDARENKO</i>	Studying the features of motivation and emotional spheres among pre-scholars' with decreased sight in the process of music activity	203
<i>Oleg VERTELETSKIY, Vyacheslav BOGATYR</i>	The use of national, mobile and sports games on the lessons of physical culture as a means of health preservation of schoolchildren	210
<i>Marianna KOGUCH</i>	Main aspects and peculiarities of learning German as a second foreign language after English at higher agricultural establishment of I-II levels of accreditation	214
<i>Aleksandr KOZUBENKO, Volodymyr PYLNENKYI</i>	The use of computer technology on laboratory sessions in biomechanics	219
<i>Valentyna KURILOVA, Mykola BORSUK</i>	Visualization of future physical education teachers' training process	222
<i>Valentyna MELASH</i>	Anticipating environmental education for sustainable development: theory and practice	225
<i>Olga MKHYTARYAN, Diana PHIL</i>	Theoretical aspects of training students to teaching-correction tool for studying modern fantasy	229
<i>Liliia RUSKULIS</i>	Technology of formation distance learning modules in the process of mastering the discipline «methods of the Ukrainian language» of the future Ukrainian language teachers	234
<i>Anatolii TIKHOMIROV, Heorhii USATIUK</i>	Orienteering as a way physical preparation of students	240
<i>Chen KHAN</i>	Artistic and imaginative perception of art works as the basis for future vocal teachers' development	244
<i>Liudmyla KHOKHLOVA</i>	Features of the practical implementation of the direction of preservation of health in the modern system of physical education schoolchildren	248
<i>Olena SHESTEL</i>	The formation of general cultural competence of the «Tourism» training direction students in the process of studying «World art culture» discipline	252
<i>Roksolana SHPITSA</i>	The methods of forming artistic knowledge for pupils in grades 7-8	256
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS		261

Людмила АРИСТОВА, Інна МУСТЯЦА
г. Николаев

РАЗВИТИЕ ЧУВСТВО РИТМА НА УРОКАХ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

В статье определена сущность понятия «ритм», охарактеризовано музыкальное восприятие как сложный процесс, основой которого является способность слушать, эмоционально переживать музыкальное содержание произведения. Проанализированы методические аспекты развития ритмических способностей на уроках музыкального искусства в начальной школе. Проведен анализ методических основ развития чувства ритма у младших школьников, освещены педагогические приемы работы с учащимися начальных классов на уроках музыкального искусства. Определены пути дальнейшей научной работы по разработке эффективной методики развития чувства ритма на уроках музыкального искусства в начальной школе.

Ключевые слова: музыкальное воспитание, ритм, чувство ритма, урок музыкального искусства, младшие школьники.

Стаття надійшла до редколегії 01.02.2017

УДК 376-056.262/.263-056.36-053.4:316.77:37.012

Наталія БАБИЧ
м. Київ
n.babych@kubg.edu.ua

СТАН СФОРМОВАНОСТІ КОМУНІКАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ, ІНТЕЛЕКТУ ТА ПРИ ПОЄДНАННІ ЦИХ ПОРУШЕНЬ

У статті висвітлені методичні засади дослідження стану сформованості комунікативного потенціалу у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору, інтелекту та при поєднанні цих порушень. Дане питання є неоднозначним, про що і йдеться в змісті публікації та висвітлюється стан вивчення даної проблеми в сучасній корекційній педагогіці. Описано діагностичний комплекс для визначення стану сформованості комунікативного потенціалу відповідно до виділених компонентів й встановлені рівні його сформованості у дошкільників з порушеннями зору, інтелекту та при поєднанні цих порушень.

Ключові слова: комунікативний потенціал, комунікативне ядро, комунікативні периферія, комунікативні навички, комунікативна діяльність, діти з порушеннями зору та інтелекту.

Пріоритетним завданням сучасної системи корекційної освіти є створення відповідних умов для розвитку і самореалізації кожної дитини. Оскільки за останні десятиріччя відбулось усвідомлення того, що повноцінне спілкування дитини з соціальним оточенням є не тільки головним чинником її психічного та соціального розвитку, а й чинником попередження та подолання можливих труднощів на шляху особистісного становлення. Безумовно, повноцінне спілкування неможливе без комунікативних навичок, які формуються у людини в дошкільному віці та становлять вагомий складовий її комунікативного потенціалу.

Вивчення процесів становлення комунікації у дошкільників на сучасному етапі є надзвичайно важливим завданням, так як дозволяє прогнозувати труднощі комунікативної взає-

модії між дітьми. Комунікативний підхід до вирішення проблеми розвитку здібностей дитини до комунікативної діяльності вказує на те, що не можна навчитись розуміти іншу людину, не вступивши в особистісні стосунки з нею.

Цей взаємозв'язок відбувається при використанні різних комунікативних засобів (вербальних і невербальних), форм (діалог, бесіда, керування, наслідування та ін.), типів взаємодії (наслідування, встановлення зворотного зв'язку, конкуренція, співпраця, пристосування). Важливо зауважити, що відмінною рисою діагностики комунікативного потенціалу є не вивчення елементарних, мовних одиниць, а оволодіння дітьми здатністю користуватись вербальною або невербальною комунікацією, як засобом взаємодії у спілкуванні з оточуючими людьми.

В психолого-педагогічній літературі не існує спільного підходу до діагностики комунікативної діяльності, зокрема стану сформованості комунікативного потенціалу. Аналіз наукової проблематики формування компонентів комунікативного потенціалу у дітей з нормальним розвитком (О. Бодальов, А. Золотнякова, В. Лабунська, М. Лісіна, Т. Піроженко, А. Рузська, Г. Чиркіна та ін.), в осіб з порушеннями зору (Л. Вавіна, І. Гудим, В. Деніскіна, М. Заорська, В. Кобильченко, І. Моргуліс, Є. Синьва та ін.) та у дітей з порушеннями інтелекту (М. Гнезділов, О. Грабаров, К. Грачова, Г. Дульнев, М. Кузьмицька, Л. Логвінова, В. Петрова, Е. Сеген, Г. Цикото, А. Юдилевич та ін.) дав змогу з'ясувати важливість врахування специфічних особливостей розвитку дітей старшого дошкільного віку різних нозологій при організації та розробці діагностики стану сформованості комунікативного потенціалу. Адже комунікативна діяльність детермінована станом зорового аналізатора й інтелектуального розвитку [8]. Однак ще й дотепер в корекційній педагогіці не розглядалось питання сформованості комунікативного потенціалу у старших дошкільників, які мають порушення сенсорної та інтелектуальної сфери.

Отже, визначено коло основних проблем діагностики стану сформованості комунікативного потенціалу старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту: відсутність комплексної методики дослідження окресленого феномену та його компонентів у дітей з означеною нозологією; недостатнє висвітлення у спеціальній педагогіці та психології питань стосовно стану його сформованості у дітей з порушеннями сенсорної та інтелектуальної сфери.

Все це актуалізує питання дослідження комунікативного потенціалу старших дошкільників з порушеннями зору або інтелекту у порівнянні з дітьми зі складною структурою дефекту, а саме при поєднанні цих порушень, і передбачає вирішення наступних завдань: по-перше, теоретично обґрунтувати підбір діагностичного інструментарію для вивчення компонентів комунікативного потенціалу дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору, інтелекту та при поєднанні цих порушень; по-друге, за результатами дослідження встановити рівень його сформованості у дошкільників означеної категорії.

Важливо врахувати такі аспекти діагностики під час розроблення методики та організації процедури дослідження стану сформованості

комунікативного потенціалу: вимоги до процедури проведення з дітьми, які мають порушення зору або інтелекту; теоретико-методологічні засади побудови дослідження, що обумовлені структурною моделлю комунікативного потенціалу особистості [5].

Відповідно комунікативний потенціал неможливо досліджувати ізольовано у відриві від тих особистісних властивостей та здібностей, які детермінують сам процес комунікації. Зокрема потрібно використовувати методики, які вивчають не тільки взаємовідносини з іншими людьми, а й особливості розвитку дитини, характерні риси особистості, самооцінку, стан емоційної сфери дитини. Діагностичний комплекс повинен включати в себе завдання, які спрямовані на визначення рівня володіння способами дій, знань і навичок, реалізацію свого досвіду в різних умовах комунікативної діяльності, відносно короткого часу визначити рівень сформованості компонентів комунікативного потенціалу дітей даної вікової категорії або відхилення від нього в той чи інший бік.

В межах окресленого дослідження найбільш оптимальним є використання саме педагогічної діагностики, адже сучасний підхід передбачає створення педагогами умов для її організації. Важливим чинником є визначення структури дефекту, а саме даних про фізіологічний стан дитини з порушеннями зору та інтелекту. Віковий фактор розглядається як не менш важливий компонент, який визначає специфіку багатьох відхилень, у тому числі у розвитку комунікативного потенціалу [9].

Організація дослідження здійснювалася з опорою на принцип порівняльного підходу, який дозволяє точніше виявити особливості формування комунікативного потенціалу у старших дошкільників з порушеннями сенсорної сфери при збереженому інтелекті, порівняно з дітьми, які мають інтелектуальні порушення окремо або у поєднанні із сенсорними. Відбір відбувався шляхом збору та вивчення документації (анамнестичних даних про дітей, медичних карток зорових та супутніх захворювань, документації офтальмологів, неврологів, психіатрів та логопедів). Зважаючи на те, що немає чіткої, нормативно узгодженої градації зорових порушень, як показань до комплектування певних груп за офтальмологічними та психофізіологічними показниками дитини, в одну групу переважно об'єднані діти з різними зоровими порушеннями й різною гостротою зору. Така ж

система в групах зі складним дефектом, де різні за складністю зорові порушення можуть поєднуватися як з легкою, так і з помірною розумовою відсталістю.

Здійснюючи вибірку дітей для окресленого дослідження було враховано: вік – старші дошкільники 6–7 років; стан зорового аналізатора на момент експерименту – гострота зору в межах VIS 0,4–0,8 (діти зі зниженим зором); ступінь інтелектуальних порушень – легка розумова відсталість.

Для здійснення діагностики комунікативного потенціалу означених категорій дітей використовувались методики, які спрямовані на дослідження як суб'єктивних (внутрішніх), так і

об'єктивних (зовнішніх) чинників формування його компонентів.

Зміст проведеного експерименту був спрямований на дослідження двох компонентів структури комунікативного потенціалу особистості: комунікативне ядро та комунікативна периферія, розвиток яких актуальний саме для дітей старшого дошкільного віку із зоровими та інтелектуальними порушеннями [3].

Відповідно до означеного, розроблений діагностичний комплекс передбачав діагностику кожного з компонентів комунікативного потенціалу дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору, інтелекту та при поєднанні цих порушень (табл. 1).

Таблиця 1
Діагностичний комплекс комунікативного потенціалу дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору, інтелекту та при поєднанні цих порушень

Компоненти комунікативного потенціалу особистості	Показники	Діагностичні методики
Комунікативне ядро	<ul style="list-style-type: none"> – Позитивна мотивація та спрямованість на комунікативну діяльність. – Наявність потреб, бажання та інтересу до комунікативної взаємодії. – Встановлення та підтримання комунікації при наявності внутрішніх комунікативних сил (задатки, здібності, установки, бажання одержувати інформацію). – Наявність комунікативного досвіду, орієнтація в комунікативній ситуації (вміння звертатись з проханням, запитанням або за допомогою). – Розуміння власного емоційного стану та його причинно-наслідкових зв'язків (на елементарному рівні). – Емоційно-ціннісне ставлення дитини до процесу комунікації, відчуття задоволення від комунікативної взаємодії 	<ul style="list-style-type: none"> – Проективна методика «Чарівна паличка» – Методика «Визначення емоційного ставлення» – Методика «Трикутник» – Діагностика комунікативно-мовленнєвих вмінь дошкільників (імпресивне та експресивне мовлення)
Комунікативна периферія	<ul style="list-style-type: none"> – Ініціювання, підтримання, прогнозування та завершення комунікативного акту. – Здатність слухати і чути співрозмовника та адекватна реакція на міжособистісну взаємодію. – Влучний вибір комфортного виду комунікації (вербальний, невербальний, альтернативний) та доречне застосування під час комунікативної взаємодії. – Сприймання, наслідування, відтворення невербальних засобів комунікації (за малюнком, піктограмою, обличчям педагога або іншої дитини), вміння користуватись експресивно-виразною мімікою. – Активна взаємодія під час комунікативного акту, вміння вибирати собі співбесідника та контролювати свою поведінку. – Вміння долучатись до спільної комунікативної діяльності з дорослим та однолітками, об'єднуватись задля спільного результату. Вміння долати комунікативні бар'єри. – Вміння оцінювати власні можливості, поважати бажання та інтереси інших, узгоджувати свої дії. – Навички соціально визнаної поведінки, вміння орієнтуватись у людських взаєминах, виконувати певні соціальні ролі. Знання мовного етикету. – Адекватне використання різних способів комунікативної взаємодії 	<ul style="list-style-type: none"> – Діагностика соціального інтелекту «Картинки» (О. Смірнова, В. Холмогорова) – Методика «Емоційні обличчя» (Н. Семаго) – Методика виявлення рівня комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку

Варто зазначити, що зміст діагностичного комплексу був адаптований до всіх категорій дітей. Надавалася перевага інструментарію, який допомагав стимулювати, підказувати зміст і способи виконання завдання. Також використовувалися проби з «відкритим» кінцем, коли діти при бажанні могли продовжити його, поки не вичерпають цікавості. Таким чином, мотивація визначала активність дітей та підвищувала результативність виконання діагностичного завдання.

Важливим чинником при підборі матеріалу було врахування зорових та інтелектуальних можливостей кожної дитини, а саме:

- відповідність матеріалу змісту завдання для певної вікової категорії, а також реального стану зору та рівню інтелектуального розвитку;
- реалістичність об'єктів та їх зображень;
- доступність матеріалу для сприймання кожною дитиною;
- діагностична доцільність його використання;
- зовнішня привабливість і естетичність;
- адаптація дібраного матеріалу до особливостей зорового сприймання дітей з порушеннями зору (використання оптимального розміру відповідного зорового діагнозу, виключення зайвих деталей, підсилення контрастності зображення, озвучення тощо) [1].

Весь процес експериментального дослідження відбувався в творчо-ігровій атмосфері із залученням психологічних хвилинок з використанням знайомих іграшок, ігор та ін. Даний

елемент роботи був спрямований на встановлення контакту з дитиною, що значно полегшило проведення досліджень та сприяло отриманню достовірних якісних показників.

Важливим елементом у дослідженні було надання додаткових, допоміжних, спрямованих запитань, підказок. Такий вид допомоги використовувався у випадку, якщо дитина не справлялася з поставленими завданнями: не розуміла зміст запитання, не знала відповіді або з інших причин не могла відповісти тощо. Саме цей спосіб допомоги дозволив розкрити наявний комунікативний досвід дитини та визначити зону найближчого розвитку, яка не актуалізувалася через слово, а саме з причини несформованості вербальних уявлень та збідненості експресивної лексики. Для достовірності виявлення рівня усвідомлення поставлених завдань і запитань дитині пропонували пояснити, чому вона так думає.

Враховуючи особливості навчальної та ігрової діяльності дошкільників з порушенням зором та інтелектом, наявність у них підвищеної втомлюваності, в процесі опитування та інших видів діагностичної діяльності використовувалися відповідні часові терміни проведення опитування: індивідуальне тривало 10-15 хв. на день, групове – 10 хв. на день. Отримані результати фіксувалися, аналізувалися та заносилися у відповідні протокольні форми та узагальнені таблиці.

Отримані результати даних діагностичного комплексу дослідження стану сформованості комунікативного потенціалу дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору, інтелекту

Рис. 1. Рівень сформованості комунікативного потенціалу старших дошкільників з порушеннями зору, інтелекту та при поєднанні цих порушень (у %)

ту та при поєднанні цих порушень репрезентовані на діаграмі (рис. 1). За еталонні критерії оцінювання рівнів сформованості комунікативного потенціалу було взято наступні рівні: високий, достатній, середній, початковий.

Отже, дані експериментального дослідження свідчать про те, що старші дошкільники із зоровим та інтелектуальним порушеннями мають різний розподіл за рівнями сформованості комунікативного потенціалу.

За допомогою розробленого діагностичного комплексу визначено особливості стану сформованості компонентів комунікативного потенціалу старших дошкільників із порушеннями зору та інтелекту, що полягають у недостатній сформованості комунікативного ядра й характеризуються низькою мотивацією до комунікативної діяльності, наявністю тенденцій до інфантильності в емоційному розвитку та несформованістю адекватного для старшого дошкільного віку усвідомлення емоцій. Встановлено, що у дітей даної категорії присутня наявність суперечливих переживань та внутрішнього конфлікту, що є перешкодою для встановлення процесу комунікації. Порівняльна характеристика мотиваційно-потребових переваг і типології домінуючих бажань у дітей всіх категорій свідчить про те, що бажання комунікативного типу, тобто встановлювати взаємини з оточуючими та пізнавального типу, потреба задовольнити когнітивні потреби є найбільш значущими для дітей з порушеннями зору, натомість діти з порушеннями зору та інтелекту не приділяють цьому аспекту жодної уваги. Вагомою причиною порушень у формуванні комунікативного ядра є також низький рівень сформованості усного мовлення та недостатнє володіння вербальною і невербальною комунікацією.

Діагностичний комплекс дозволив також визначити своєрідність сформованості комунікативних навичок, що репрезентують другий компонент – комунікативну периферію. Так, порівняльна характеристика можливості адекватного уявлення про емоційний стан людини у дітей всіх категорій демонструє, що високий та достатній рівень мають переважно дошкільники з порушеннями зору, натомість низький рівень притаманний як категорії з порушеннями інтелекту, так і з порушеннями зору та інтелекту. Це свідчить про низький рівень сформованості комунікативних навичок, що виступають провідним інструментарієм імплементації комунікативного акту і, відповідно, наявністю

комунікативних бар'єрів у міжособистісній взаємодії, досить низьким рівнем соціальної позиції, що й засвідчили результати проведеної діагностики.

Отже, результати дослідження доводять, що у дітей з порушеннями зору та інтелекту становлення та розвиток компонентів комунікативного потенціалу відбувається специфічно та із затримкою внаслідок своєрідності розвитку зорового аналізатора та психічних процесів. Відтак, процес формування комунікативного потенціалу залежить від сформованості його компонентів. Недостатній розвиток хоча б одного з них спричиняє ситуації утрудненої комунікації. Через це вони не здатні адекватно сприймати, пізнавати та розуміти партнера по комунікації. Тобто першопричиною несформованості компонентів комунікативного потенціалу є обмеження надходження візуальної інформації та її подальша інтелектуальна обробка. Це призводить до ускладнень процесу формування комунікативної компетентності дитини, яка закономірно виникає і актуалізується на наступному віковому етапі розвитку старшого дошкільника.

Зважаючи на отримані результати, окреслено необхідність змін цілеспрямованого формування комунікативних навичок у структурі комунікативного потенціалу з опорою на потенційні можливості та максимальне використання їх в процесі комунікації, у тому числі через зміну акцентів у педагогічній діяльності спеціалістів та батьків, які здійснюють корекційно-розвивальну та навчально-виховну роботу зі старшими дошкільниками з порушеннями зору та інтелекту.

Все це дає підстави зробити висновок про необхідність цілеспрямованої роботи з формування компонентів комунікативного потенціалу особистості, що дозволить активізувати наявні та сформувати потрібні комунікативні здібності (комунікативне ядро) у старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту і на їх основі сформувати вже необхідні комунікативні навички, які дадуть можливість реалізувати дітям свій комунікативний потенціал у новому комунікативному просторі.

Список використаних джерел

1. Бабич Н. М. Пошук нових шляхів формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору та інтелекту / Н. М. Бабич / Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2015. – Вип. 9. – С. 8-13.

2. Кобильченко В. В. Психологічний супровід дітей дошкільного віку з порушеннями зору [Текст]: монографія / В. В. Кобильченко; Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. – Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. – 205 с.
3. Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення [Текст] : [монографія] / І. В. Мартиненко; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : ДІА, 2016. – 307 с.: рис., табл.
4. Омельченко І. М. Психолого-педагогічні основи діагностики і формування комунікативної діяльності у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку [Текст]: навчально-методичний посібник / І. М. Омельченко; Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. – Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. – 185 с.
5. Орбан-Лембрик Л. Е. Структура комунікативного потенціалу особистості. / Л. Е. Орбан-Лембрик // Психологічні перспективи. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 53–61.
6. Палій А. А. Диференціальна психологія [Текст]: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. А. Палій. – К. : Академвидав, 2010. – 432 с.
7. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини: [монографія] / Т. О. Піроженко. – ТОВ «Нора-прінт», 2002. – 309 с.
8. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та інтелекту / За ред. В. І. Бондаря, Л. С. Бавіної, В. В. Тарасун. – К., 2008. – 284 с.
9. Сухарева Г. Е. Теория и практика коррекционного обучения дошкольников с речевыми нарушениями / Г. Е. Сухарева. – М., 1991. – 319 с.

Natalia BABYCH

Kyiv

THE MATURITY STATE OF COMMUNICATIVE POTENTIAL OF PRESCHOOLERS WITH VISUAL AND MENTAL VIOLATIONS, AND WITH THEIR CONJUNCTION

In the articles lighted up children have methodical principles of research of the state of formed of communicative potential among children of elder preschool age with some visual and intellectual destructions. The problem is controversial, which is the matter of publication's content, and the status of studying such a problem within the modern correctional pedagogics is also elucidated here. There has been developed the diagnostic system, that found out the formation state of communicative skills in the structure of communicative potential. As a result of the experimental work it has been established that older preschoolers with visual and intellectual impairments have different distribution according to the level of communicative opportunity formation.

Key words: communication, interaction, communicative skills, communicative activity, communicative potential, older preschoolers with visual and intellectual impairments.

Наталія БАБИЧ

г. Киев

СОСТОЯНИЕ СФОРМИРОВАННОСТИ КОМУНИКАТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ, ИНТЕЛЕКТА И ПРИ СОЧЕТАНИИ ЭТИХ НАРУШЕНИЙ

В статье освещены методические основы исследования состояния сформированности коммуникативного потенциала у детей старшего дошкольного возраста с нарушениями зрения и интеллекта. Данный вопрос является неоднозначным, о чем и говорится в публикации и описывается состояние изученности данной проблемы в современной коррекционной педагогике. Предлагается диагностический комплекс для определения состояния сформированности коммуникативного потенциала в соответствии с выделенными компонентами, определены его уровни у детей старшего дошкольного возраста с нарушениями зрения, интеллекта и при сочетании этих нарушений.

Ключевые слова: коммуникативный потенциал, коммуникативное ядро, коммуникативные периферия, коммуникативные навыки, коммуникативная деятельность, дети с нарушениями зрения и интеллекта.

Стаття надійшла до редколегії 05.02.2017

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
МИКОЛАЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

**№ 1 (56)
лютий 2017**

Формат 60×84 1/8. Ум. друк. арк. 30,7. Тираж 100 пр. Зам. № 0603-1.

Свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 21010-10810 ПР від 25.09.2014 р.

Адреса редакції та видавця:
Видавництво МНУ імені В. О. Сухомлинського
54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24
тел. (0512) 37-88-38, т/ф 37-88-15
e-mail: publish.mnu@i.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3375 від 27.01.2009 р.